

Tiina Kinnunen (professori, Oulun yliopisto)

Naisten oikeudet – juhlaraha

Juhlaraha korostaa valtion virkoihin pääsyn merkitystä naisten yhteiskunnallisen aseman edistäjänä.

Juhlarahaan sisältyy ajatus historiallisten tapahtumien, saavutusten ja henkilöiden muistamisen tärkeydestä. Muistamisessa on yhtäältä kyse arvon antamisesta menneisyydelle ja toisaalta nykyisyyden ja tulevaisuuden huomioimisesta. Kun juhlistamme naisten pääsyä valtion virkoihin sata vuotta sitten, jaamme tietoa yhdestä tärkeästä merkkipaalusta sukupuolten välisen tasa-arvon historiassa. Samalla esitämme kannanoton tasa-arvon merkityksestä yhteiskunnan kehitykselle – eräänlaisen tulevaisuuspuheenvuoron. Naisten asemaan liittyvän edistyksen ja edelläkävijöiden muistaminen oli sata vuotta sitten ennen muuta naisliikkeen vastuulla eikä naishistorialla ollut tunnustettua asemaa. Nykyään, kun sukupuolten välinen tasa-arvo ymmärretään keskeiseksi mittariksi arvioida yhteiskunnan yleistä kehitystä, merkkipaalut kirjoitetaan osaksi yhteisesti jaettua historiaa.

Laki naisen kelpoisuudesta valtion virkaan säädettiin vuonna 1926. Lain merkitystä voidaan arvioida osana sitä kehitystä, joka käynnistyi 1800-luvulla. Vuodesta 1870 alkaen naisille oli mahdollista päästä yliopistoon erillisen luvan turvin, ja opintojen ja tutkintojen tuoma pätevyys edisti omalta osaltaan pyrkimyksiä naisten työalojen laajentamiseksi. Naiset pääsivät 1800-luvun jälkipuolella valtion virastoihin teknisluonteisiin tehtäviin, ja vuosisadan vaihteessa naisia alkoi päästä valtion niin kutsuttuihin palkkiovirkoihin. Näitä oli esimerkiksi posti- ja lennätinlaitoksen sekä rautateiden palveluksessa ja opetussektorilla. Vuonna 1912 noin seitsemän prosenttia valtion henkilöstön määrästä oli naisia.

Naisten koulutuksen laajentuessa heidän mahdollisuuksiaan päästä periaatteessa vain miehille kuuluviin virkatehtäviin alettiin helpottaa erivapausmenettelyllä, mutta menettelyn soveltaminen oli tapauskohtaista eikä menettely myöskään mahdollistanut pääsyä korkeimpiin virkoihin. Julkisuudessa huomiota herätti esimerkiksi Alma Söderhjelm tapaus. Dosentti, historioitsija Söderhjelm jätti vuonna 1911 Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston rehtorinvirastolle anomuksen voidakseen tulla nimitetyksi professorin virkaan. Lainopillinen tiedekunta ei tätä hyväksynyt. Yliopistovirat avattiin naisille muutamaa vuotta myöhemmin, vuonna 1916. Suomen itsenäistyttyä säädettiin uusi hallitusmuoto (1919), jonka mukaan valtion virkaan voitiin nimittää ainoastaan Suomen kansalainen. Vaikka suomalaisnaisilla oli oikeus äänestää niin valtiollisissa kuin kunnallisissa vaaleissa eli heidän kansalaisuutensa oli tässäkin mielessä tunnustettu, hallitusmuodon muotoilu ei raivannut kaikkia esteitä naisten virkauralta. Naisten soveltumattomuutta valtion virkoihin perusteltiin yleisellä oikeusperiaatteella, joka oli perustuslakia velvoittavampi. Hallitusmuoto ei näin ollen tuonut selvyyttä erivapausmenettelyyn.

Tie valtion virkoihin oli siis kaikkea muuta kuin suoraviivainen, mutta tasa-arvolle löytyi vastustuksen vastapainoksi myös laajalti puolestapuhujia. Naisliike kannatti naisten tasavertaista kohtelua paitsi käytännöllisistä myös periaatteellisista syistä ja sai tukea edistyksellisiltä miehiltä. Naisten vaalikelpoisuuden myötä naiset pääsivät myös kansanedustajina edistämään toimenpiteitä tasa-arvon saavuttamiseksi eri elämänalueilla, virkakelpoisuus mukaan lukien. Esimerkiksi Tekla Hultin – ensimmäinen historian alalta Suomessa väitellyt nainen – toimi aktiivisesti virkakiellon kumoamiseksi eduskunnassa. Kannatusta asia sai myös siitä tosiasiallisesta kehityksestä, joka tapahtui itsenäisyyden alkuvaiheessa. Valtionhallinto laajeni ja kun naisten määrä lisääntyi hallinnon alemmissa tehtävissä, paine muutoksiin myös ylempien virkojen suhteen kasvoi.

Vuoden 1926 lain ja siihen liittyvän asetuksen tarkoitus oli yhtäältä vahvistaa naisten pääsy valtion virkoihin ja toisaalta määritellä, mitkä virat pysyivät edelleen naisilta suljettuina. Laissa esimerkiksi kiellettiin naimisissa olevan naisen nimittäminen virkaan, jossa hän saisi haltuunsa yleisiä tai yksityisiä varoja, ellei hänen puolisonsa suostuisi vastaamaan varoista kuin omasta velastaan. Syynä tähän oli se, että aviovaimot olivat miehensä edusmiehisyytensä alaisia aina uuteen avioliittolakiin (1929/1930) saakka. Miehille varattiin edelleen iso joukko virkoja esimerkiksi ulkoasiain hallinnossa sekä puolustus- ja oikeuslaitoksessa. Naisille puolestaan varattiin muutamat virat naisvankiloissa, kouluhallituksen tarkastajina ja kotitaloustarkastajana maataloushallituksessa. Täydellistä tasa-arvoa ei siis vieläkään saavutettu, ja perustelut olivat sukupuolitettuja. Naisilla ei esimerkiksi katsottu olevan johtamistaitoa eikä arvovaltaa, joten he eivät soveltuneet päällikkövirkoihin.

Ulkoasiain hallinnon virkoja ja tuomarin virkoja (sotatuomioistuin pois lukien) koskeneet rajoitukset kumottiin seuraavana vuonna, mitä voitaneen pitää merkinä siitä, että vuoden 1926 lain puutteet tunnustettiin. Naisten Ääni -lehdessä (no:t 22/23) naisten virkakelpoisuudesta iloittiin täysin vasta muutosten myötä vuonna 1927: ”--- hallitus on nyt poistanut naisten virkauralta valtion palveluksessa oikeudentuntoa loukkaavimmat ja käytännössä merkitsevimmät rajoitukset.” Samalla todettiin, että edistys tapahtui asteittain. Näin todellakin oli, ja muodollisen tasa-arvon tiellä oli vielä tärkeitä merkkipaaluja saavuttamatta. Avioliittolaki asetti puoliset eriarvoiseen asemaan, mutta siihen saatiin muutos pian. Kirkon ja puolustusvoimien palveluksessa muodollinen tasa-arvo saavutettiin toisaalta vasta 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä.

Vuoden 1926 lain merkitystä voi tarkastella eri näkökulmista. Kysymys on ensinnäkin periaatteesta eli sukupuolten muodollisesta tasa-arvosta. Sen lisäksi asiaa voi tarkastella käytännöllisemmästä näkökulmasta: Naiset kouluttautuivat aktiivisesti 1800-luvun jälkipuolelta alkaen, joten oli johdonmukaista, että heille avautui tehtäviä, joissa he saattoivat hyödyntää koulutustaan. Ilman mahdollisuutta virkauraan koulutus olisi osin mennyt hukkaan. On kuitenkin muistettava, että naisten asemaa ei määrittele vain sukupuoli vaan myös esimerkiksi sosiaalinen asema. Kysymys virkauralla etenemisestä kosketi vain suhteellisen pientä osaa naisista, mutta on samalla huomioitava, että viranhoidossa naisilla oli mahdollista edistää naisten asemaa yleisesti. Tämä oli myös ensimmäisten naiskansanedustajien toiminnan pontimena, minkä seurauksena he keskittyivät naisten ja lasten asemaan liittyviin kysymyksiin.

Sukupuolen välistä tasa-arvoa mitataan nykyään kansainvälisin mittarein, ja sijoituksella on merkitystä myös maankuvan rakentajana. Suomi on muiden Pohjoismaiden ohella ollut edelläkävijä naisten oikeuksien historiassa. Erityisesti vuoden 1906 äänioikeusuudistus, jonka myötä naiset saivat (luokka-asemastaan riippumatta) äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden, ja vuonna 1907 valitut maailman ensimmäiset naiskansanedustajat veivät Suomen maailmankartalle. Naisten virkakelpoisuuden suhteen Suomi jäi lievästi takamatkalle, sillä Norjassa naiset saivat virkakelpoisuuden jo ennen ensimmäistä maailmansotaa ja Ruotsissa vuonna 1923.

Varhaisen naisliikkeen keskeinen viesti oli aikanaan, ettei tasa-arvon tavoittelussa ollut kyse yksipuolisesti naisten edun ajamisesta vaan koko yhteiskunnan – ja ihmiskunnan – edusta. Tämä oli myös esimerkiksi ensimmäisenä naisena Yhdistyneiden Kansakuntien apulaispääsihteerin tehtävään edenneen Helvi Sipilän näkemys ja toimintaa ohjannut periaate. Kun pohditaan vuoden 1926 lain merkitystä tämän päivän globaalista näkökulmasta, tämä argumentti on edelleen relevantti. Naisten aseman parantamisessa on kyse koko ihmiskunnan kehityksestä ja on tuhlausta jättää osa ihmiskunnan potentiaalista käyttämättä.

Naisten aseman historia osoittaa, että edistyminen on asteittaista, välillä hidastakin ja välillä tapahtuu suoranaista taantumista. Suomessa naisten osuus poliittisista päättäjistä jopa väheni 1900-luvun lentävän lähdön jälkeen. Miina Sillanpää toimi ministerinä vuosina 1926–1927, mutta hänen jälkeensä oli hiljaista ja vasta 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä naisministerien määrä on noussut merkittävämmiin. Naisten kokema väkivalta ja palkkaepätasa-arvo ovat esimerkkejä tasa-arvokehitystä edelleen piinaavista ongelmista, joihin ei voida puuttua yksittäisin keinoin. Tarvitaan lainsäädäntöä ja asennemuutosta – aivan kuten 1920-luvullakin. Kehityksessä voidaan taantua yllättävän nopeastikin, ja tällä hetkellä elämme ja todistamme sellaista vaihetta globaalisti. Tässä tilanteessa historia voi antaa inspiraatiota tehdä työtä muutoksen hyväksi ja auttaa uskomaan muutoksen mahdollisuuteen.

Kysymys erityisistä herkkyyksistä: en tunnista, jos lähdetään siitä, ettei naisten aseman edistyminen ole sidoksissa yksittäisiin valtioihin / kulttuuripiireihin / uskontoihin vaan historia osoittaa, että kyse on globaalista ilmiöstä ja naiset ovat toimineet ja toimivat aktiivisesti eri puolilla maailmaa, joskus äärimmäisen hankalissa ja vaarallisissa olosuhteissa. Myös sen korostaminen, että tasa-arvo hyödyttää koko yhteiskuntaa ja siten myös miehiä, on tärkeää.

Kuva-aiheeseen en osaa ottaa kantaa.

Keskeinen tiivistetty näkökulma aiheesta ”Naisten oikeudet Suomessa”: Naisten ja tyttöjen oikeudet ovat osa yhteiskunnan kokonaiskehitystä, ja sukupuolten välisen tasa-arvon myötä myös miesten ja poikien elämä paranee. Tasa-arvokysymyksiä ei voi irrottaa taloudesta, ja ne tulee nähdä muutenkin moniulotteisesti. Oikeuksien puolesta on kamppailtu ja tasa-arvon puolesta on tehtävä jatkuvasti työtä. Suomella on velvoite toimia myös globaalisti.